

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

SON YILDIZ DÜŞERKEN

Yrd. Doç. Dr. Murat CANDEMİR

HAMİDİYE
KİTAPLIĞI

İstanbul 2016

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar.....	11
Önsöz.....	13
Giriş.....	17

BİRİNCİ BÖLÜM

Yıldız Sarayı'na Yönelik Tasfiye Düşüncesinin Oluşumu ve Uygulamaya Geçilmesi

A. 31 Mart Vakası ve Yıldız Sarayı'nun Tasfiyesi için Kurulan İlk Komisyon.....	31
a. 31 Mart Vakası Sonrasında Yıldız Sarayı ile İlgili Gelişmeler.....	31
b. Şehremâneti Komisyonu ile Meclis-i Mebusan Heyeti'nin Yıldız Sarayı'nda Birlikte Çalışmaları.....	38
c. Yıldız'da Müze Kurulması Hakkında Sivas Mebusu Dagavaryan Efendi'nin Takriri.....	42
B. Yıldız Sarayı'nun Tasfiye Şekline Dair Genel Esasların Belirlenmesi ve Sonrasında Gerçekleştirilen Tasfiye Faaliyetleri.....	43
a. Yıldız Sarayı'nun İdaresi ve Eşyalar Hakkında Alınan Bazı Tedbirler.....	43
b. Topkapı Sarayı'na Ait Eşyalar.....	45
c. Çalışmalar Hakkında Meclis-i Mebusan'ın ve Meclis-i Vükelâ'nın Bilgilendirilmesi.....	47
d. Yıldız Sarayı'nun İdaresi ile ilgili Bir Gelişme.....	53
e. Hazine-i Hassa'ya Devredilen Bazı Saray Eşyası.....	55

C. Yıldız Sarayı'nın Tasfiyesi için Yeni Bir Komisyon Oluşturulması.....	58
a. Yıldız Sarayı'nın Tasfiyesi İçin Kurulan İkinci Komisyon ve Görevleri.....	58
b. Yıldız Koruma Taburu Kumandanı Selahaddin Adil Paşa'nın Yolsuzluk Konusundaki Soruşturma Raporu.....	62

İKİNCİ BÖLÜM

Yıldız Sarayı'daki Tasfiye Faaliyetlerinin Gelişimi ve Sonuçlanması

A. İkinci Komisyon Döneminde Eşyalarla İlgili Diğer İşlemler.....	69
a. Yıldız Sarayı'ndaki Silahlar ve Askerî Eşyalar ile İlgili İşlemler.....	69
1- Yıldız Müzesi'ndeki Zırhlı Harp Gemilerine Ait Büyük Modeller ve Yeni Sistem Silahlar.....	70
2- Yıldız'daki Kütüphane, Müze ve Diğer Dairelerdeki Silahlar, Eşyalar ve Benzeri Malzemelerden Ešliha-i Askeriye Müzesi'ne Gönderileceklerin Tespiti için Kurulan Komisyon.....	70
3- Yıldız Kütüphanesi'ndeki Topkapı Sarayı'ndan Alınmış Eski Silahların Harbiye Nezareti'ne Teslimi.....	72
4- Yıldız Poligonu'nda Bulunan Tüfek Koleksiyonları ile Camekânlar Hakkındaki İşlem.....	72
5- Bahriye Nezareti'ne Gönderilen Eşyalar.....	74
6- Şehremâneti'nin Önemli Bir İtirazı.....	75
b. Yıldız Müzesi'nde Bulunan ve Aidiyeti Belirsiz Eşyalarla İlgili İşlem.....	76
c. Envanter Kaydı Dışında ve Hakkında Birebir Yazışma Yapılan Sarayı Eşyası.....	78
1- Yıldız Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na gönderilen Mefruşat.....	78
2- Yıldız Sarayı'ndaki Kuş ve Hayvan Koleksiyonlarının Okullara Dağıtılması.....	79
3- Yıldız Evrakı Arasında Bulunan Sultan Mustafa Devrine Ait İki Sikke.....	79
4- Yıldız Sarayı'ndaki Gümüş Mangallar ve Avizelerin Çırağan Sarayı'na Aktarılması.....	80
5- Hazine-i Hümayun'a Gönderilen Sultan Abdülmecid ve Abdülaziz'e Ait Ecnebî Nişanları.....	80

6-Yıldız Sarayı'ndaki Mutfak Eşyaları ile Sofra Takımlarının Hariciye Nezareti'ne Verilmesi.....	81
7-Sultan Abdülmecid ve Sultan İkinci Mahmud'un Kadınlarından Servetseza ve Nurtab Kadınefendilere Ait Eşyaların Durumu.....	82
8- Yıldız Müzesi'nden Yenikapı Mevlevihanesi'ne Hediye Edilenler.....	83
9- Mübarek Emanetlerin Topkapı Sarayı'na Nakledilmesi.....	84
10- Orman ve Maadin Nezareti'ne Gönderilenler.....	84
11-Darülfünun ve Mekteb-i Mülkiye'ye Gönderilen Eşyaların Tespiti.....	85
d. Nezaretlere Dağıtılan Belgeler Çerçevesinde Gönderilen Bazı Eşya Kayıt Defterleri.....	85
B. Şahsi Olarak Yapılan Müracaatlar ve Mücevherler.....	86
a. Şahsi Olarak Yapılan Müracaatlar.....	86
1- İkinci Abdülhamid'in Cariyelerinden Layık Kalfa'nın Yıldız Sarayı'ndaki Piyanosu için Yaptığı Müracaat.....	86
2- Kasımpaşa Bitpazarı Koltukçu Esnafından Biri Tarafından Yapılan Müracaat.....	87
3- İkinci Abdülhamid'in Şehzadelerinden Burhaneddin Efendi'nin Müracaatı.....	88
4- Bir Maden Mühendisinin Müracaatı.....	88
5- Antalya Mebusu Ebüzziya Tefik'e Ait Matbaa Araç ve Gereçleri ile Evrakların Kendisine Teslimi.....	88
6- Türkçe Yazı Makinesinin Müracaatı Üzerine Sahibine Teslimi.....	89
7- Gayret ve Doğruyol Gazeteleri Müdürü Mebus Rıza Paşa'ya Verilen Matbaa Harfleri ve Ağaç Eşya.....	89
b. Yıldız Sarayı'ndaki Mücevherlerle İlgili İşlemler.....	90
C. Yıldız Müze ve Kütüphanesi'nin Statüsü ve Yıldız Komisyonu'na Ait Bazı Belgelerin Geciken Teslimi.....	94
a. Yıldız Müzesi'nin Hazine-i Hassa'ya Devri ve Sonrası.....	94
b. Komisyon Üyesi Cemal Bey'in Elinde Bulunan Komisyona Ait Defter ve Evrakları Sadaret'e Teslim Etmesi.....	95
c. İkinci Abdülhamid'in Ölümü Üzerine Enver Paşa'nın Beylerbeyi Sarayı'nda Yaptığı Araştırma.....	96

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yıldız Sarayı Müzesi'nin Tasfiyesi

A. Yıldız Sarayı Müzesi Tasfiye Komisyonu Tarafından	
Eşya Teslimi Yapılan Kurumların Tespiti.....	103
B. Yıldız Sarayı Müzesi'nden Dağıtılan Eşyanın	
Muhtevâ Bakımından Analizi	108
a. Yıldız Müzesi'nden Dağıtılan Eşyalardan Ortak Özellik Arzedener	108
b. Madenî Paralar, Madalyalar, Madalyonlar ve Mühürler.....	112
c. Hatrat Türündeki Eşyalar, Modeller, Tablolar	116
d. Tablolar veya Resimler.....	118
e. Yazılı ve Çizili Malzemeler, Kitaplar ve Dinî İçerikli Eşyalar.....	120
f. Kesici ve Delici Savaş Aletleri ile Ateşli Silahlar.....	121
g. Farklı Türdeki Muhtelif Eşyalar.....	128
h. Bazı Teknik Aletler ve Makineler ile Koleksiyonlar.....	131

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yıldız Kütüphanesi'nin Tasfiyesi

A. İkinci Abdülhamid'in Tahttan İndirilmesi ve Yıldız Kütüphanesi'ne	
Yönelik Tasfiyenin Başlaması.....	139
a. Abdurrahman Şeref Bey'in Yıldız Kütüphanesi Hakkındaki Takriri.....	141
B. Yıldız Kütüphanesi'nden Çeşitli Kurumlara Dağıtılan Kitaplar	
ve Bununla İlgili İşlemler.....	144
a. Yıldız Sarayı'nın Muhtelif Yerlerinde Bulunan Yıldız Kütüphanesi'ne	
Ait Kitap ve Levhalar Hakkında Alınan Kararlar	145
b. Malay Müslümanlarına Hediye Edilen Kitaplar.....	146
c. İstanbul ve Vilayetlerdeki Kütüphaneler ile Okullara	
ve Ulemaya Dağıtılan Kitaplar.....	146
d. Tedkik-i Evrak Komisyonu'nun Nezaretlere	
Dağıttığı Kütüphane Malzemesi	148

C) Kitaplarla İlgili Olarak Yapılan Şahsi Müracaatlar	155
a. Ferik Ahmed Muhtar Paşa'nın Feth-i Celil-i Konstantiniye ve İnzibat-ı Askerî Adındaki Kitaplar İçin Yaptığı Müracaat	155
b. Müracaat Üzerine Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) Ait Bir Mektubun Yıldız'da Araştırılması	157
c. Müsadere Edilen Bir Kitap Hakkında Yapılan Müracaat	157
D) Yıldız Kütüphanesi'nin Tasfiyesi Sırasında İstanbul Polis Müdüriyeti'nce Soruşturmaya Tabi Tutulan Bazı Hadiseler	159
a. Hırsızlık Şüphesi Uyandıran Bir Hadise	159
b. Mücellidhane'deki Kitap ve Belgelerin Karıştırılması Hadisesi	161
E) Özel Evraklar ve Kitaplara Yapılan İşlemler	164
F. Yıldız Kütüphanesi'nin Maarif Nezareti'ne Geçişi ve Daha Sonra Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Darülfünun'a Devredilmesi	166
Sonuç	175
Ekler	187
Bibliyografya	211
Dizin	219
Fotoğraflar	239

KISALTMALAR

a.g.def.	: Adı geçen defter
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.mad.	: Adı geçen madde
a.g.tez.	: Adı geçen tez
B	: Recep
BEO	: Bâb-1 Âlî Evrak Odası
BEO NDG-G	: Bâb-1 Âlî Evrak Odası-Nezâret ve Devâir Gelen - Giden Defteri
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
cm	: Santimetre
C	: Cumadelâhır
Ca	: Cumadelûlâ
Çev.	: çeviren, çevirenler
doğ.	: Doğum tarihi
DH.EUM.THR	: Dahiliye Nezâreti Emniyet-i Umûmiye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi
DH.MUİ	: Dahiliye Nezâreti Muhâberât-ı Umumiye İdâresi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Dr.	: Doktor
DUİT	: Dosya Usulü İradeler Tasnifi
gös.yer.	: Gösterilen yer
haz.	: hazırlayan, hazırlayanlar
HH	: Hazine-i Hassa
H-HN	: Hazine-i Hümayun
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İ.Hus.	: İrade-Husûsî
KSR-HN	: Kasr-ı Hümayun
L	: Şevval
M	: Muharrem
m	: Metre
MA	: Matbaa-i Amire
MF	: Maarif Nezareti
MH	: Müze-i Hümayun
MMZC	: Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi

MV	: Meclis-i Vükelâ Mazbatası
N	: Ramazan
nr.	: Numara
öl.	: Ölüm tarihi
R	: Rebiülâhır
Ra	: Rebiülevvel
S	: Safer
s.	: Sayfa
SRY-HN	: Saray-ı Hümayun
Ş	: Şaban
Tere.	: Tercüme eden
Yay.	: Yayınlayan, yayınlayanlar
Y.EE.d	: Yıldız Esas Defteri
YEE	: Yıldız Esas Evrakı
Y.PRK.HH	: Yıldız Perakende Evrâkı-Hazîne-i Hassa Ma'ruzatı
Y.PRK.SGE	: Yıldız Perakende Evrâkı-Saray Görevlileri Evrakı
Z.	: Zilhince
Za	: Zilkade

ÖNSÖZ

Sultan İkinci Abdülhamid Han, kendisinin gerek lehinde ve gerekse aleyhinde bugüne kadar pek çok şey söylenmiş, halen söylenmekte olan ve bundan sonra da söyleneceğine kesin gözüyle bakabileceğimiz karizmatik bir Osmanlı padişahıdır.

Öte yandan değişik bir perspektiften bakıldığında Sultan İkinci Abdülhamid'in saray ve şahsî hayatı, maddî birikimini de ele alır gözükten bu arşiv araştırması, esas olarak Yıldız Sarayı'nın tasfiyesini konu edinen bir çalışmadır. Çünkü, Yıldız Sarayı'nun adı İkinci Abdülhamid'le birlikte anılmış ve adeta fiilî manada padişahlık müessesesinin bu son güçlü *Yıldız*'ının hükümrانlık devrinin simgesi haline gelmiştir. İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan siyasî hadiseler, beraberinde Yıldız Sarayı'nı arşivcilik, kütüphanecilik ve müzecilik bakımından önemli tasfiyelerin gerçekleştiği bir yer haline getirmiştir. İkinci Abdülhamid'in tahttan indirilmesine yol açan 31 Mart Vakası ve sonrasındaki bu siyasî hadiseler, Yıldız Sarayı'ndaki tasfiye faaliyetlerinin başlamasına sebep olmakla beraber, biz bu gelişmelere konumuzu ilgilendirdiği ölçüde değinmeye gayret gösterdik.

İkinci Abdülhamid'in hal'i sonrasında Yıldız Sarayı'nda gerçekleşen tasfiye işlemleri, başta evraklar olmak üzere, kitaplar, diğer kütüphane malzemeleri, değerli eşyalar, silahlar ve mücevherleri içine almaktadır. Bunlar ise, belirttiğimiz gibi arşivcilik, kütüphanecilik ve müzecilik bilim dallarının ilgi sahasına

girmektedir. Ayrıca, Yıldız Kütüphanesi'nde bulunan kütüphaneye malzemesi ile genel olarak saraydaki değerli eşyalar ve bulunan müzeli malzemelerin tasfiyesi için ayrı ayrı komisyonlar kurulmuş olması, yukarıdaki ayrımı hem tarihî bakımdan, hem de meslekî açıdan gerekli kılmaktadır. Ayrıca, konumuz gereği kısaca işaret etmekle yetindiğimiz evraklar da yine diğer bir komisyon tarafından tasfiyeye tabi tutulmuştur. Tasfiye faaliyetleri içerisinde değerli eşyalar, silahlar ile biraz daha ikinci planda olmak üzere mücevherler gibi müzecilikle ilgili eşyaların yanı sıra kütüphaneciliği ilgilendiren malzemeler çalışmamızın konusunu oluşturmuştur. Bundan başka tasfiye sırasında müzecilik ve kütüphanecilikle ilgili bazı düşüncelerin dile getirilmesi konunun müzecilik ve kütüphanecilik ile birlikte ele alınmasına yol açmıştır.

Bununla birlikte, mücevherler konusu daha ikinci planda ve sadece tasfiye esnasında ele alınmıştır. Mücevher meselesinin hem malî bir mahiyet arz etmesi, hem de bu konu hakkında muhtevalı bir çalışmanın mevcut olduğunu bilmemiz, çalışmamızda böyle bir yol takip etmemizde tesirli oldu. Çünkü bu araştırma objelerin kendisinden ziyade, tasfiye esnasındaki düşüncenin ortaya çıkartılmasını gaye edinmektedir.

Çalışmamıza temel teşkil eden kaynaklar arasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki Yıldız ve Bâbîâlî Evrâk Odası tasnifinde bulunan arşiv malzemeleri temel teşkil etmiştir. Bu malzemelerin yanı sıra, Yıldız Sarayı tasfiyesi ile alakalı diğer fonlardaki arşiv malzemelerinden de yararlanılmıştır. Yine konu ile alakalı hatıralar, Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri ve diğer araştırmalardan da faydalanılmıştır.

Genel olarak ifade etmek gerekirse, bu çalışma ile ilgili eleştiri ve tavsiyeler bizi sadece sevindirecektir. Ancak, doğrudan Yıldız tasfiyesini konu alan araştırmaların pek az ve bunların da konuyu sınırlı ölçüde ele almış olmalarının yanı sıra, tasfiyeyi müzecilik ve kütüphanecilik bağlamında değerlendiren bir araştırmanın bulunmaması ve tasfiyenin karmaşık bir şekilde gelişmesi, bu

çalışmayı güçleştiren başlıca sebepler olarak ortaya çıkmıştır. Bu muhtasar çalışma bir boşluğu doldurmayı amaçlamakla birlikte, ilk defa bu yönde yapılan bir çalışma olması dolayısıyla gözden kaçan bazı eksikliklerinin bulunabileceği de unutulmamalıdır. Dolayısıyla bu çalışma, kendisinden sonra yapılacak diğer çalışmalara yardımcı olmayı hedef almaktadır.

Bu çalışmada her türlü yardımlarını gördüğüm çok kıymetli hocalarım ve meslektaşlarımdan Doç. Dr. İshak Keskin'e, Doç. Dr. Bilgin Aydın'a, Yrd. Doç. Dr. Enfel Doğan'a, Yrd. Doç. Dr. Gönül Uzelli hanımefendiye, hocam Dr. Hidayet Nuhoglu beyefendiye, Orhan Murat Çolak'a, TBMM Millî Saraylar Daire Başkanlığı'ndan Mimar Müjde Boztepe'ye, Dr. Mustafa Küçük'e, Yusuf İhsan Genç'e, hocam Prof. Dr. Cezmi Eraslan beyefendiye, Prof. Dr. Mehmet Ali Beyhan beyefendiye, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Araştırma Hizmetleri Şube Müdürü İlhan Ovalıoğlu beyefendiye, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Araştırma Hizmetleri Şube Müdürlüğü personeline, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi vazifelilerinden uzman kütüphaneci Yasemen Akçay hanıma ve son olarak bu kitabın hazırlanmasında bana yardımları dokunan herkese teşekkür ediyorum.

Şüphesiz bu çalışmada en püyük pay eşim Nilgün Candemir'e ve oğlum M. Fatih Candemir'e attır. Çünkü onlar bizi çevreleyen maddî-manevî birçok olumsuzluklara ve benim zaman zaman titizlikten meydana gelen hırçınlıklarına tahammül ederek desteklerini devam ettirdiler. Bu sebeple, bilhassa kendilerine kalbî şükranlarımı arz ediyorum.

Murat CANDEMİR